

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**SZEGEDI KISIPAROSOK A 20. SZÁZAD
ELSŐ FELÉBEN
ISKOLÁZÁS ÉS VAGYONI HELYZET**

Fári Irén

Témavezető: Dr. Tímár Lajos

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2009.

I.

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Munkánkban Szeged önálló iparúzóit vizsgáljuk a 20. század első felében, számba véve a szakmaszerkezet átalakulását, fejlődését, az iparos képzés helyi sajátosságait. Szeged iskoláiban tanuló gyerekek családi hátterének részletes elemzése arra ad választ, hogy hogyan tükrözi a gazdasági válság után kibontakozó országos mobilitási hullámot a szegedi iskolák tanulóinak társadalmi összetételében bekövetkezett időbeli változás, milyen mértékű volt az iparos réteg mobilizációs készsége, amely a szegedi differenciált iskolahálózaton keresztül érvényre tudott jutni.

A munka másik részét a szegedi iparosok életmód- és vagyónvizsgálata képezi. A szegedi iparosság rétegződésére, életmódjára, vagyonszerkezetére, eszközellátottságára az árvaszéki iratokban található hagyatéki leltárak segítségével igyekeztünk megközelítő képet alkotni. Vizsgáltuk a vagyon felhalmozási szokásokat, vagyontételek egymáshoz viszonyított arányát, az ingó és ingatlan vagyon arányát, a férfi és a női vagyon közötti különbségeket. Kimondottan gazdag adattárat találtunk a lakáskultúrára vonatkozóan. A földolgozás egyik meghatározó szempontja az volt, hogy hogyan ragadhatók meg azok a változások, amelyek a kisiparos réteg helyzetében bekövetkeztek a dualizmus korához képest a két háború között a vagyon, a presztízs, az életmód és az iskolázottság kérdéseiben.

II.

A kutatás során használt források és alkalmazott módszerek

Levéltári források: a Csongrád Megyei Levéltárban található Szegedi Ipartestület Iratai, jegyzőkönyvei, iparos és kereskedő lajstromok, a Szeged Város Szakirányú Iparostanonc iskola jelentései, jegyzőkönyvei, a Szeged

Város Árvaszékének iratai, a szegedi bankok iratai és a Magyar Országos Levéltár Hitelinformációs jelentései. A fényképek a Móra Ferenc Múzeum Történeti Osztályának Fényképtárában találhatóak.

Nyomtatott források: a Szegedi Ipartestület évi jelentései, Szeged város útmutatói, címtárai, a szegedi Iparostanonc iskola értesítői, a szegedi polgári iskolák, gimnáziumok, szakiskolák és tanítóképzők évkönyvei, törvénytárak, országos statisztikai összeírások, korabeli városi újságok és az iparosok szaklapjai. A réteget többféle megközelítésben elemezte Gyáni Gábor, L. Nagy Zsuzsa, Tímár Lajos. Nélkülözhetetlen szempontokat kaptunk a korabeli iskolarendszerre Valuch Tibor, Feitl István - Sípos András, és Kövér György által szerkesztett tanulmánykötetekből, a vagyonelemzés kérdésköréhez pedig Tóth Zoltán, Güntner Péter munkáiból. A nemzetközi folyamatokkal való összehasonlítást elsősorban Tomka Béla munkája tette lehetővé.

III.

Az eredmények tézisszerű felsorolása

Szeged lakossága 1920-ban 123 ezer fő, ezzel az ország második legnépesebb városa, lakosságának majdnem egyharmada külterületen élt, szétszórt tanyás településeken. A két világháború között a népesség kb. 10 %-a dolgozott az ipari szektorban, közülük 57 % kisipari keretek között talált megélhetést, ez magasabb volt, mint az országos 45%-os arány.

Szegeden a 20. század elején jelentősen differenciálódott iparszerkezetet találunk. A század első két évtizedében nagy átrendeződés történt a szakmasztruktúrában. Régi, nagy hagyománnyal bíró szakmák veszítettek jelentőségükből, más szakmák teljesen eltűntek, újak keletkeztek. Az Ipartestület 1909-es névsora 2035, az 1925-ös jelentés 2976 iparos adatát tartalmazza több mint száz iparágban. Az 1931-es névjegyzék szerint a 4546 iparos 159 féle szakmában tevékenykedett. Az önálló iparúzóknak száma a főként

a gazdasági válság alatt erősen ingadozott, számuk a továbbiakban 3000 körül mozgott. A kisipar szerkezetére az jellemző, hogy alapvetően a város fogyasztó piacára épülő ágazatok domináltak.

A század elején új szakma a hölgyfodrász, számuk 1931-re megkétszereződött. A drogerista az 1909-es összeírásban nem szerepelt, az 1925. évben már 8-an voltak. A lakatosok száma több mint a duplájára, a géplakatosoké négyszeresére, és a szintén új szakma, a villanszerelőké nyolcszorosára nőtt 1909 és 1925 között, de a városiasodással összefüggő egyéb építőipari és javító- karbantartó szakmákban is létszámgyarapodás mutatkozott.

A kovácsok és a kerékgyártók létszáma jelentékenyen, mintegy 1/3-dal nőtt 1925-re. A város agrárjellegére utaló mesterségek erősödése azonban a szakszerűség elterjedését jelentette, ugyanis a részletes címjegyzékből kiderül, a külterületi lakosok igényelték a helyben lakó, képzett iparosokat.

A szolgáltató jellegű iparok erőteljesen jelen voltak pl. 1931-ben szerepel az összeírásban 56 bérkocsis, 51 bérautós, 9 mosó, vasaló, 374 vendéglátós és 6 manikűrös.

A ruházati iparban a szabókon belül a női szabók száma nagyon magas, létszámuk háromszorosra nőtt 1925-ig. Az iparokon belül a textilágazat kimagasló nagy hányadot képvisel az országos fejlődésnek megfelelően. A férfi és női szabók a kalaposokkal együttesen az iparosok több mint 18 %-t teszi ki. Ennél is több keresővel kell számolni a ruházati iparban, mert pl. a varrónők csak az 1931-es jelentésben szerepelnek először, számuk 100 fő.

A viselet változásával függ össze a csizmadia és a Szegeden tradicionálisnak számító papucsos mesterségek létszám csökkenése és ezzel egy időben a cipészek szaporodása. 1909-ben 186, 1931-ben 378 cipésmester dolgozott a városban. A csizmadiák létszámát és arányukat tekintve is szembeszökő a csökkenés: 9%-ról 1931-ben 1,2%-ra csökkent.

A polgári ízlés és a divat a lakberendezést sem hagyta érintetlenül, ez adta a létszámban megugró asztalosok megélhetését. Létszámuk a század eleji 139-ről 1925-ben 234-re nőtt. Ugyanakkor a tőkés nagyipar néhány iparágat teljesen kiszorított, pl. a takács mesterség, fazekasok. Szegeden speciális foglalkozás volt a paprika kikészítő, az Ipartestület 1931-es jelentésében szerepel először, addig háziipar kategóriába sorolták. 543 fő tevékenykedett az élelmiszeripar e sajátos ágában, az összes nyilvántartott iparos 12,2 %-a. Ha ezt a jelentős réteget, mint őstermelőt kikapcsoljuk a vizsgálódásból, 1931-ben változatlanul a textilágazat foglalkoztatta a legtöbb iparost, 13,5 % -t.

A kisiparosok topográfiai elhelyezésével a város funkcionális övezeteit próbáltuk megrajzolni. Főként a centrumban, a város forgalmi, adminisztratív központjába tömörültek, a többi városrész között nincs lényeges különbség. Bizonyos iparosok azonban, főként azok, akik piacokon, vásárokon értékesítették termékeiket, a nagykörúton kívüli külső részeken találhatóak. A 81 papucsos mesterből pl. mindössze 4 dolgozott a kiskörúton belül, a többiek az olcsóbb lakóhelyen éltek és dolgoztak, nyílt árusítású üzletek nélkül.

Trianon negatív gazdasági hatásait, a nyersanyag és piacvesztést nehezen heverte ki a város, mégis nagy jelentőségű változást jelentett Szeged életében, hogy egyetemi város és püspöki székhely lett. Az oktatók és a hallgatók több ezres jelenléte a szolgáltató – ellátó szektornak biztosított hosszú távú munkalehetőséget.

A zsidó mesterek 1939-ben a Szegedi Ipartestületben iparendéellyel rendelkező tagok kb. 10 %-t tették ki. Ugyanakkor a zsidókat sújtó törvények megnövelték a zsidó tanoncok számát az ipari iskolákban. Az addigi 2 % körüli arányuk 1940-41-es tanévben a fiúk között 4,9 %, a lánytanoncoknál 10 %-ra ugrott. Szakmaválasztásban kifejezetten a városi iparok domináltak. A zsidó lányok több mint kétszer annyian tanultak szakmát, mint a zsidó fiúk. Ez fordítottja az iskolában tanuló összes tanonc fiú- lány arányának. Legtöbben a női szabó ipart választották, utána a fényképész, fodrász, fogműves és a

nyomdász szakma következett, majd a kalapos, kozmetikus cipész, kötszővő, órás fehérvarró, látszerész, kesztyűs, szűcs iparok.

Szeged jó adottságokkal, változatos iskolahálózattal rendelkezett, az elemi iskolától a különböző közép- és szakiskolákon át az egyetemig minden iskolatípus megtalálható volt. Az iskolaközelségből adódó előnyök kifejezetten kedveztek a szegedieknek, az iskoláztatási költségeiket csökkentették. Mindegyik iskolatípusban megtalálhatók a kisiparosok gyermekei. A szegedi iskolák vonzáskörzete a trianoni határral nagymértékben módosult, a délvidék elvesztése után szinte valamennyi iskolában a helyi tanulók kerültek többségbe. A kivételek közé tartoztak a tanítóképzők és a Felső Ipariskola.

Szeged 15 középfokú és 3 tanonciskolájában vizsgáltuk a tanulók családi háttérét. Az iparos családból származó tanulók száma összesen 700 és 1000 fő körül járt a különböző iskolákban, létszámuk a korszakban emelkedő irányt mutatott. Az iskolák adatsorából az iparos gyerekek számát egy grafikonra vetítve megközelítő képet kaptunk egy vidéki nagyváros kisiparos népességének iskoláztatási gyakorlatáról, arról, hogy a szegedi iparosok milyen arányban küldték gyerekeiket ipari pályára, illetve milyen egyéb iskolákban taníttatták gyerekeiket.

Az eredmény nagyrészt egybevág az országos adatokkal: az iparosok gyerekei legnagyobb számban a polgári iskolákban tanultak, a legkisebb mértékben a tanító- és tanítónőképzőbe jutottak el, bár a korszak végére számuk ebben az iskolatípusban is növekedést mutatott. A második legnépesebb iskolatípus a tanonciskolák, a tanulók több mint negyede volt tanonc. A kereskedőtanoncok 4%-t jelentettek, az iparostanonc iskolákban a gyerekek 24 %-a tanult. Figyelemre méltóan magas arányban található viszont az iparos gyerekek a gimnáziumokban, a tanulók 21 %-a tanult a gimnázium valamelyik típusában, és ha hozzávesszük az 1921-től érettségi bizonyítványt is adó felsőkereskedelmi iskolákat és a tanítóképzők tanulóit, együttesen 34 %-ot tesznek ki, magasabb arányt, mint az iparos képző szakiskola tanulói. Arra a

következtetésre kell jutnunk, hogy az iparos szülők közül legtöbben már nem ipari szakmát választottak gyermekük részére, hanem olyat, amelyeknek már nem volt kapcsolata a szülő foglalkozásával

A nemekkel kapcsolatos eltérő iskoláztatási gyakorlat általános a korban. Az iparos szülőktől származó lányok legkedveltebb iskolája a polgári volt, többen választották, mint a fiúk, bár 1930-tól a fiúk erőteljesen kezdtek fölzárkózni 10%-ról 22 %-ra nőtt a polgárit választók aránya. Ez a folyamat megmutatkozott az iparostanonc iskolában megjelenő fiúk magasabb előképzettségében is. A szegedi szakirányú iparostanonc iskolában az 1926-ban indult először leányosztály 654 tanulóval. Létszámuk csökkent az 1933-34-es 446-fős mélypontig, ezután a lányok létszáma 500-600 körül mozgott. Az iparos családból származó lányok feleannyian tanultak szakmát, mint a fiúk, átlag 9 %, létszámuk az iparos fiúkhoz hasonlóan hullámzó vonalat mutat. Az önálló iparosok létszáma is állandó mozgásban volt ebben az időben, a korszak végére csökkent. A lányok esélye a gimnáziumi tanulásra harmad annyi volt, mint az iparos családból származó fiúknak, 5% jutott el gimnáziumba. Legkisebb arányban a tanítónőképzőkben tanultak, 2 %. Az összes iskolatípust figyelembe véve, a lányok 11%-a nem az iparos életpályát választott.

A fiúk 15 %-a választotta a tanonciskolát, ezzel szemben az összes többi iskolában a fiúk 22-a % tanult. A tanonciskolában tanuló iparos fiúk létszámát a fiúgimnáziumokban tanulókkal párhuzamba állítva nagyon hasonló számokat kapunk, sőt a gazdasági válság idején és a korszak végén meg is haladta a gimnazisták száma a tanoncokét. Változatlanul szem előtt kell tartani azonban azt a tényt, hogy a tanonciskola év végi adata nem tükrözi teljes mértékben az ipari képzést nyert tanulók létszámát, mivel tanév közben, ha a tanonc szerződése lejárt, elhagyhatta az iskolát. A szegedi gimnáziumokban létszámcsökkenés tapasztalható az 1940-es mélypontig, de a létszámingadozás a tanonciskolákat sem kerülte el. Az iparos szülőktől származó fiúk gimnáziumi

oktatásban elért 15 %-os részesedése azonban nagyfokú mobilitási esélyt biztosított számukra.

A Szeged város Árvaszékének irataiból az iparosokra az 1900-1944 közötti időszakot tekintettük át, ehhez a munkához három időmetszetet választottunk: 1917-1918; 1933-1935 és 1939-44 közötti éveket. összesen 235 iparos, 162 férfi és 73 nő hagyatéki leltárát dolgoztuk föl. Az iratanyag természetéből következően azonban az egész időszakra kaptunk adatokat. Ugyanis sok esetben nem az egyén elhalálozási időpontjánál találjuk az iratot, hanem a legfiatalabb örökös nagykorúvá válása évében (24 év). Így a század elejétől vannak adataink, a női hagyatékokból 24 db, a férfiakéból 42 db esik 1900-1917 közé.

Az egész időszak hagyatéki leltáraiban szereplő értékek szám szerinti összehasonlítását megnehezíti az a tény, hogy az első világháborúval megindult a korona inflációja, amely folyamat a háború befejeztével és az Osztrák- Magyar Monarchia fölbomlásával fölgyorsult. Az új magyar nemzeti valuta megteremtésével 1927 - től a koronaérték helyébe a pengőérték lépett: 1 pengő = 12500 koronával. Ezért a vagyonok átlag értékének számításakor 1918-t, ill. a korszak végén, ugyancsak az inflációra való tekintettel 1940-t vettük a záróévnak.

A századfordulótól 1918-ig terjedő időszakban a szegedi iparosok között erős a vagyoni szóródás. A legnagyobb nettó férfivagyon 33252 K (bormérő), a legkisebb 6,25 K (kőműves). Az első és a harmadik között már csaknem négyszeres a különbség: 9275 K (ács).

A legnagyobb női vagyon a második legtöbb férfi vagyonhoz közelít: 20525 K (kovácsmester neje), legkisebb 73 K (ács neje). A második legnagyobb női hagyatéka csaknem fele az elsőnek: 11411 K (fodrász neje).

Az iparos hagyatéka átlag értékének kiszámolásakor a túlterhelt, passzívummal végződő hagyatékokra is értéket számoltunk. Ilyen módon a női hagyatékokra 2270 K, a férfiakéra kicsit magasabb, 2388 K összeget kaptunk. Az

átlagos vagyon összege szintén a hagyatékokban előforduló részletes házleírások alapján csupán egy ideiglenes, udvari, szoba-konyhás lakásra lett volna elegendő.

A következő időszakban, a két háború között viszont a férfiak hagyatéka lényegesen magasabb összegű. A legnagyobb női hagyatéknegyede az erre az időszakra eső legnagyobb férfivagyonnak: 26730 P (vendéglős), míg a férfiaknál a második legnagyobb hagyatéknegyede is 100 ezer P-t mutat (szintén vendéglős). A nőknél a 17 ezer P-s hagyatéknegyede a 4. a sorban (cipész feleség), ez az értékű vagyon a férfiak rangsorában csak a 10. helyre elég. A férfiak nettó vagyona 9258 P, a nőké 3718 P, vagyis az iparos réteg hagyatékokban tükröződő vagyonának átlaga a két háború között 6500 P volt.

Az átlagos lakásnagyságra is adatokat kaptunk. A szegedi iparosok közül két férfi hagyatéki leltárában található 4 szobás lakás: az egyik vasszerkezet lakatos (1923), a mester halálakor műhelye tulajdonképpen már egy kis üzem szintjén volt, a másik egy idős hentes (1928). A női hagyatéknegyedében sincs 4 szobás lakás. A férfiak közül 3 személynek volt 3 szobás lakása: ketten paprikamalmosok (1927, 1928), egy tekeasztalos (1928). A nők között is 3-nak volt 3 szobás lakása, kettőnek a dualizmus korában (1914, 1916), a harmadik tulajdonképpen ugyanaz a paprikamalmos család, öt éves eltéréssel a férj után (1932).

A kétszobás lakásban lakók tábora sem túl népes 5 férfi és 5 nő leltára alapján. A férfiak között fodrász, kárpitós és 3 hentes volt, a nők között fodrász, férfisabó, hentes, cipész és vendéglős feleség található, azaz egy kivételével a rangosabb szakmát gyakorlók közül kerültek ki ezek a családok. A cipész felesége a nők vagyoni nagyság szerinti sorában a negyedik helyre került. A hagyatékok alapján a jól azonosítható lakásnagysággal rendelkezők közül a többiek, a férfiak 78 %-a, a nők 86 %-a egyszobás lakásban lakott.

A szegedi iparosok negyedének nem volt ingatlantulajdona sem az első világháború előtt, sem a két háború között, a földdel rendelkezők aránya viszont növekedett a két háború között 18%-ról 21 %-ra. Ha átlagos földnagyságot

nézzük akkor 6,5 holdas birtoknagyságot kapunk, ami meglehetősen nagy általánosítás, az átlagot fölfelé húzza négy nagyobb tulajdon (68, 32, 23, 11 hold), ennél az átlagos földterület jóval kisebb volt és az a külterületi ingatlanok 54,8 %-a nem érte el az 1 holdas nagyságot.

Különbözik a férfi és a női vagyon szerkezete. A férfiak vagyonában nagyobb rész foglal el a termeléssel, a munkával közvetlenül kapcsolatos elemeket, náluk szerepelnek az ipari és gazdasági felszerelés, félkész és készáru értékei. A tőke természetű is más, nem betétkönyvben, hanem üzleti követelésekben, kötvényekben és nem utolsó sorban, anyagokban, termékekben nyilvánul meg. A férfiak nevéen gyakrabban találtunk földtulajdont és értékben is nagyobb rész jelentett a vagyonban.

A ház kiemelt fontossággal bírt az iparosok vagyonában. A lakhatási szempontok mellett az esetek jó részében egyben a munkahely is volt, továbbá hitelfedezetül szolgált, és a bérbe adásból származó másodlagos jövedelem a földből származónál jelentősebb volt.

A dualizmus korában a női hagyatékok jellemzője, hogy náluk nagyobb a személyi vagyonrész aránya a vagyonszerkezeten belül. Ez a rész: az ingatlanon belül a házat, az ingóságokon belül a használati tárgyakat jelenti. Ez a vagyoni rész mutatja meg tulajdonképpen az életkörülményeket, az életmódot. A termelői vagyonrész, az áruraktár nagyon kicsi hányadát foglalta le a vagyonoknak. Az asszonyok nem foglalkoztak iparral, az iparos feleségek özvegyen maradván többnyire visszavonultak az üzlettől. A két háború között azonban ez a vagyonrész megközelített a férfiak vagyonrészének nagyságát.

A két háború között jelentős változások zajlottak le az iparosok helyzetében. A hagyatékok szerkezeti arányinak változása világosan mutatja a folyamat irányát.

Az egymáshoz képest ellentétesen mozgó férfi-női vagyonszerkezetet együttesen is vizsgáltuk. A legfeltűnőbb változás az, hogy a két háború között a személyi vagyonrész (az életkörülményeket hordozó, az életmódot megmutató

vagyonrész) szinte változatlan, miközben a termelői vagyonhányad (áruraktár, tőke, föld aránya) alaposan átrendeződött. A ház kicsit kisebb arányban, de változatlanul a legnagyobb értéket képviseli, a használati tárgyak értéke még nőtt is néhány százalékkal. A munkavégzéssel összefüggő áruraktár értéke azonban a harmadára esett. A legnagyobb csökkenés a bankbetétek értékében következett be, tizedére esett vissza. A pénztőke szerepe minden területen visszaesett. Az áruraktár és a pénztőke szerepének csökkenése minden bizonnyal szerepet játszott abban, hogy a hagyatékok kisebb százaléka volt túlterhelt a két háború között, dacára a gazdasági világválságnak. A világháború előtt a férfi hagyatékok 34,6 %-a volt túlterhelt vagyis a tartozás meghaladta a bruttó vagyont, a két háború között ez az arány a felére csökkent, a hagyatékok 15,3 %-ában volt negatív a mérleg. A nőknél sem volt jobb a helyzet, az első világháborúig a női hagyatékok 31,3 % - a volt túlterhelt, a két háború között javult az arány, a harmadára esett, 10,3%-a. A műhely értékének kis részesedése a hagyatékban nemcsak az iparosok elszegényedésére utal, hanem arra is, hogy a termelő munka helyett egyre inkább a kisebb eszközigényű javításra álltak át.

Mivel az életmódot jelentősen befolyásoló tényező a családon belül az egy főre eső jövedelem, kiszámoltuk az átlagos családnagyságot.

Adataink alapján kibontakozó családmódel: a családok 23 %-a tartozott az egykézűk közé, ők a legnagyobb létszámú csoport. A második legnépesebb csoportot a gyereknélküli családok alkotják, 17 %-ban. Utánuk következnek a kétgyerekes családok, 16 %.

A mintákban szereplő szegedi iparoscsaládok átlagléttszáma 4,6 fő volt, ami a munkások családnagyságához áll közel, de valójában az iparos családok több mint fele 1 vagy 2 gyereket nevelt, vagy egyáltalán nem volt gyereke.

A vagyon és a státus összefüggését egy sajátos területen, a temetkezések lebonyolításában és az erre fordított összegek nagyságában is vizsgáltuk. A dualizmus idején elsősorban a bruttó vagyon és a státusz dominált. A férfiak temetése többbe került, bár a két nem átlagvagyonja között kicsi volt a különbség a

férfiak nettó vagyonát terhelő nagyobb adósságok miatt. A két háború között az iparosok vagyonának részarányában erőteljesen csökkent a temetésre fordított összeg.

A szegedi kisiparosok az öröklött életmód mintákon belül különböző módokat, egymástól eltérő életstratégiákat választottak pozícióik tartására, életminőségük megőrzése. Egyik lehetőség az, ami a vagyonleltárakban tükröződik: a fogyasztási szokások átalakításával, a státuszszempontú kiadások csökkentésével (lakásméret, érték, temetési költségek). Másik lehetőség az utódok számának tudatos korlátozása, a kevesebb gyerek vállalásával.

Másféle életstratégiát tükröz, amikor a következő generáció számára igyekeztek biztosítani az iskoláztatással való helyzetváltoztatás lehetőségét, vagy a követelményekhez igazodó új szakmák tanulását. Szeged különféle iskoláiban tanuló iparos gyerekek száma jól mutatja ezt az erősödő törekvést. A lányok fokozódó iskoláztatása és a szakképzésben való részvétele szintén az előremutató stratégia fontos részét képezte.

IV.

Az értekezés tárgyában megjelent publikációk

1. Egy jellegzetes szegedi vállalkozó-iparos élete: Czucz Ferenc (1883-1977). Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1995/1996. Szeged, 1997. 219-225.
2. Szegedi kisiparosok a 20. század első felében. Múzeumi kutatások Csongrád megyében 2003. Szeged, 2004. 67-79.
3. Szegedi vendéglátóhelyek képeslapokon 1900-1920 (Nagy Ádámmal). A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Történeti Tanulmányok 7. Szeged, 2004. 325-387.
4. Köztisztasági állapotok 1912-ben Szegeden. Múzeumi kutatások Csongrád megyében 2004. Szeged, 2005. 29-38.

5. Az iparos gyermekek tanulási stratégiái a két világháború között a szegedi iskolák adatai alapján. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Történeti Tanulmányok 8. Szeged, 2005. 371-406.
6. Kecskés István, az I. világháborús rokkantak pártfogója, Szeged-Kecskés-telep megszervezője. Múzeumi kutatások Csongrád megyében 2005. Szeged, 2006. 345-352.
7. Szegedi iskolák, egyenruhák, jelvények a két világháború között (Nagy Ádámmal). Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Történeti Tanulmányok 9. Szeged, 2006. 111 - 153.
8. Diáksapkák a szegedi múzeum gyűjteményében. Történeti Muzeológiai Szemle 7. Magyar Múzeumi Történész Társulat Évkönyve, Budapest, 2007. 273 - 277.